

“תעלת הימים” – מנוע הצמיחה של מרחבי הנגב במאה ה־21

ריאיון עם אפי שטנצלר, יו"ר קרן קימת לישראל; “חזון תעלת הימים הוא הגשמת חזונו של אבות הציונות – הפרחת הנגב, ייצור אנרגיה ירוקה, תרומה לשלום עם שכנינו. אין דבר מלהיב מזה. קרן קימת היא הגוף היחיד שיכול לאחד את העם היהודי כולו. זוהי, בעיני, אחת המשימות החשובות ביותר של דורנו.”

ראיין: יעקב שקולניק

עיתונאי שערך בעבר את “ארץ וטבע” – המגזין הגיאוגרפי הישראלי.

רבים מייחסים את רעיון תעלת הימים לבנימין זאב הרצל, חוזה המדינה. ואמנם הרצל, בשפתו העשירה, היה הראשון שתיאר את החזון. בספרו “אלטנוילנד” כתב הרצל כך: “לפניהם השתרע ראי התכלת של ים המלח. רעם משק ושאון כביר נשמע – מי התעלה המובאים מן הים התיכון ונופלים במורד לעמק... לתעלה הזאת יש כוח חמישים אלף סוסים... ומשם העבירו את הכוח הטבעי השובב והפכוש אל מחוללי הזרם החשמלי, והזרם נכנס לתוך החוטים ויעבור על פני הארץ, על פני הארץ העתיקה החדשה ויפריחנה.”

הרצל אמנם תיאר את פעולת תעלת הימים, אבל למען הצדק ההיסטורי ראוי לציין שהוגה החזון היה התעשיין הציוני יוהאן (יונה) קרמניצקי, שכיהן כיו"ר הראשון של קרן קימת לישראל בשנים 1902 עד 1907 והיה ידידו הקרוב של הרצל.

החזון של השניים נשאר אותו חזון, אבל בתהליך הפיכתו למציאות חלו מספר שינויים: מקור המים של התעלה המתוכננת הוא ים סוף ולא הים התיכון. תעלת הימים, על פי התכנון הנוכחי, לא תהיה תעלה אלא צינור סגור. פי הצינור הדרומי יהיה בעקבה.

הצינור יעבור בתחום ממלכת ירדן ורק סמוך לים המלח ייכנס לתחום ישראל. במסגרת תכנון הפרויקט הכין הבנק העולמי דו"ח ובו מוכחת ההיתכנות ההנדסית, הכלכלית והסביבתית של התעלה.

כיוון שחלק חשוב מפיתוח הפרויקט בתחומי ישראל יוטל על קק"ל, הגיעה השעה לחשוף מה חשוב על תעלת הימים אפי שטנצלר, היו"ר הנוכחי של קק"ל.¹

ביצוע תעלת הימים הוא פרויקט ענק. האם קק"ל יכולה לעמוד בפרויקט בסדר גודל שכזה?

שטנצלר: אם חזון תעלת הימים היה קורם עור וגידים בראשית הצינונות, רק קק"ל היתה יכולה לבצע אותו. באותם ימים, רק גוף כמו קק"ל היה יכול לעמוד בפרויקטים בסדר גודל לאומי כמו רכישת הקרקעות ששימשו בסיס להקמת המדינה.

מאז היווסדה בשנת 1901 ועד היום, קק"ל היא המנוע העיקרי של הפעילות הצינונית המעשית. קק"ל הקימה מפעלים גדולים גם אחרי מלחמת העצמאות. קק"ל ניקזה את ביצות החולה, מבצע שנחשב אז לגדול המפעלים ההנדסיים שמדינת ישראל התמודדה איתם. קק"ל קלטה את גלי העלייה של ראשית קום המדינה, והייתה אז המעסיק הגדול בישראל. קק"ל סללה את דרכי הגבול, והכשירה יותר ממיליון דונם קרקע לחקלאות. מפעל הייעור של קק"ל הוא הישג בקנה מידה אדיר וכך גם ביצועו של אגמון-קק"ל החולה בימינו. קק"ל מוכיחה יום-יום את יכולתה לעמוד בתכנון ובביצוע של פרויקטים בסדר גודל של תעלת הימים.

ברור שהמבצע האדיר של תעלת הימים אינו יכול לצאת אל הפועל בידי גוף אחד, אבל אין לי ספק שקק"ל צריכה להיות שותפה מרכזית בהקמתו. הייעוד של קק"ל הוא להגשים את החזון הצינוני, גם אם חלק מהחזון התעכב למשך יותר ממאה שנים.

יש הטוענים שהזרמת מים בצינור מים סוף לים המלח, עלולה לפגוע בסביבה הרגישה של הערבה. מה דעתך?

---

1 צינור או תעלה? כיוון שהכינוי "תעלת הימים" כבר רבק בפרויקט, גם אנו נשתמש בו כאן.

שטנצלר: אכן, ישנו חשש כזה והוא מוצדק. למפעל בסדר גודל שכזה בוודאי תהיינה השלכות סביבתיות. זוהי עוד סיבה שקק"ל צריכה להיות חלק מהפרויקט. אנו דוגלים בגישה של פיתוח בר-קיימא, פיתוח שמשמר את משאבי הסביבה של הארץ למען הדורות הבאים.

על כך יש לנו קבלות של עשייה. ברמת מנשה יצרנו, בשיתוף עם המועצה האזורית מגידו, מרחב ביוספרי המשתרע על יותר מ־80,000 דונם, ובו אנו שומרים על איזון בין אדם, חקלאות וטבע. אנו נאבקים נגד הרעיון לכרות פצלי שמן באזור עדולם, שבו יצרנו פארק טבע המשתרע על יותר מ־30,000 דונם. אם נחזור לערבה, האזור שבו תעלת הימים תעבור, גם כאן לא חסרים לנו פרויקטים של שמירת טבע. יצרנו את ארץ החרדונים באילת, המשמרת אוכלוסייה גדולה של זוחל נדיר זה. פעלנו לשימור טבע בנחל גדרון וסייענו לתושבי הערבה התיכונה בפרויקט "אמץ שיטה".

**"הפרויקט חשוב
גם כי הוא עתיד
להעלות את מפלס
המים בים המלח,
שהולך ומתייבש.
ים המלח הוא נכס
נוף בקנה מידה
בינלאומי, והעולם
לא יסלח לנו אם
לא נשמור עליו."**

האם תוכל לספר על אחד הפרויקטים האלה?

שטנצלר: ניקח לדוגמה את פרויקט "אמץ שיטה". זהו פרויקט חינוכי וסביבתי חשוב, שנעשה ביוזמה ובשיתוף פעולה של הקהילה המקומית. לעצי השיטה הנפוצים בערבה יש חשיבות אקולוגית עצומה. כל עץ שיטה הוא נווה מדבר בזעיר אנפין, שבו תלויות אוכלוסיות שלמות של בעלי חיים. צבי המדבר, לדוגמה, קשור קשר הדוק לעצי שיטה, ומחקרים הוכיחו שתפוצתו חופפת לזו של תפוצת השיטים בנגב. בשעות החמות של הקיץ העצים הם מקום המפלט היחיד של הצבי מקרני השמש, שלא לדבר על כך שהוא ניזון מעלי העץ ומפירותיו, המספקים לו גם את המים שהצבי זקוק להם.

בשנים האחרונות שמנו לב שקיימת תופעה של התייבשות עצים, כנראה בגלל סלילת כבישים ודרכים, שמפריעה לזרימת המים הטבעית לעצים. הרחבת שטחי החקלאות פוגעת גם היא בעצים. במסגרת המבצע סרקנו את השטח, איתרנו עצים מצטיינים, אספנו מהם זרעים, הנבטנו אותם במשתלה של קק"ל בגילת ואחר כך שתלנו אותם

במקום עצים שנעקרו, כמובן בשיתוף התושבים. אחרי מאמצים כאלה, מישהו מאמין שניתן לפגוע בנופי הערבה?

האם עצם כריית התעלה הדרושה להנחת הצינור לא תפגע בנופים לעולם?

שטנצלר: ראשית, תלוי איך עושים את זה ואיך מתייחסים לאזור אחרי סיום העבודות. קק"ל מומחית בשיקום נופי. סייענו לבצע שיקום נופי במחצבות רבות ברחבי ישראל. אנחנו יודעים לשקם נופים באמצעות נטיעת יערות ובאמצעים נוספים.

אבל, אסור לשכוח שבתעלת הימים גלומה גם תועלת נופית וסביבתית. הפרויקט הזה קוסם לנו משום שהוא עתיד להעלות את מפלס המים בים המלח, שהולך ומתייבש לנגד עינינו. ים המלח הוא נכס נוף בקנה מידה בינלאומי, והעולם לא יסלח לנו אם לא נדע לשמור עליו.

אנחנו גם נדאג שלתעלת הימים תהיה השפעה חיובית על התיירות באזור. במסגרת פעילותה לחיזוק הפריפריה, קק"ל מעניקה לערבה טיפול הוליסטי, שכולל גם את תחום התיירות. יצרנו בערבה מפעלי תיירות חשובים. פארק תמנע, אולי הפארק המרשים ביותר בישראל, הוא יצירה של קק"ל. בפברואר 2014 חנכנו בחצבה את מרכז המבקרים ויידור. המרכז הזה משתמש בטכנולוגיות חדשניות ויצירתיות מאין כמותן. יש, כמובן, מפעלי תיירות נוספים כגון דרך השלום ופארק ספיר.

בגלל האופן שבו אנו מתייחסים לערבה, יש לנו ראייה רחבה והבנה לאופן שבו ניתן להפיק את מירב התועלת מתעלת הימים, גם בתחום התיירות.

אמרת שקק"ל מעניקה טיפול כולל לערבה. באלו עוד תחומים אתה רואה קווים משיקים בין קק"ל לתעלת הימים?

שטנצלר: אני רואה את הקשר של קק"ל לתעלת הימים בכל כיוון אפשרי, כמו למשל בתחום ניצול האנרגיה. כגוף הירוק הגדול בישראל, אנחנו חותרים לייצור "אנרגיה ירוקה", וזה עולה בקנה אחד עם החשמל שתייצר תעלת הימים. קק"ל שותפה למיזם של ייצור אנרגיות מתחדשות בקטורה ואנחנו אפילו חושבים על ניצול משטחי המאגרים שבנינו ברחבי הארץ למטרות של ייצור אנרגיה. פרישת קולטנים של אנרגיית השמש

במאגרים לא רק תייצר חשמל, אלא גם תחסוך איבוד מים באידוי, כך שהרווח עשוי להיות כפול. אני מאמין שכאשר הטכנולוגיה הסולרית תשתפר, התועלת שנוכל להפיק מחשמל המאגרים תהיה גבוהה מאוד.

תחום נוסף של חיסכון באנרגיה הוא בנייה ירוקה. בשיתוף עם המועצה הישראלית לבנייה ירוקה הכרזנו על תחרות אדריכלית ראשונה מסוגה בישראל, לבניית שני מבנים שישמשו מרכזי הדגמה לבנייה ירוקה, שתחסוך שימוש במשאבי אנרגיה. 30% מהחשמל המיוצר בישראל נצרך כיום על ידי אנשים בביתם, ולמעלה מ-30% נוספים נצרכים על ידי מבני ציבור ומסחר. טביעת הרגל הסביבתית של מבנים היא עצומה ולכן, לבנייה ירוקה יש השפעות דרמטיות על צריכת אנרגיה ועל תחומים נוספים רבים.

איך תשפיע התעלה על מצב החקלאות בערבה?

"לתעלה יש כוּטנציאל אדיר לשיפור מצב החקלאות בערבה ונגב."

שטנצלר: התשובה לשאלה זו כמעט ברורה מאליה. לתעלת הימים יש פוטנציאל אדיר לשיפור מצב החקלאות בערבה ובנגב כולו. הישגי החקלאות בערבה, אגב, מרשימים גם כיום. קח למשל את הערבה התיכונה. 550 משקים חקלאיים, כ-5 מושבים, אחראים ליותר מ-60 אחוזים מיצוא הירקות הטריים של ישראל. הגענו להישגים האלה בעיקר בזכות המו"פ החקלאי, שקק"ל שותפה בפיתוחו. תחנות המו"פ מפתחות שיטות מתקדמות, שהופכות את החקלאות בערבה ליעילה ולרווחית במיוחד. מדונם אחד חממות בערבה התיכונה מוציאים יותר מ-30 טונות עגבניות, שזה יכול שיא. משתמשים כאן בזבובים עקרים כדי למנוע את הצורך בריסוסים נגד זבוב הפירות. מגדלים בנגב השחון דגי נוי במים מליחים ומייצאים אותם ליפן. מי חשב שאפשר לגדל אלפי דונם זית ברמת הנגב ושהפרדסים של השרון יועתקו לחבל הבשור?

כשביל חקלאות בקנה מידה גדול צריך מים.

שטנצלר: אכן, הגורם המגביל את החקלאות בנגב ובכל מקום בישראל הוא מים. בנגב ובערבה הבעיה חמורה במיוחד, כי אי אפשר לקיים חקלאות ללא תוספת השקיה, ואם אנחנו רוצים שיהיו כאן יישובים שחיים מחקלאות, חייבים לספק להם מים.

קק"ל תורמת לשיפור משק המים בישראל מאז שנות ה-80. בנינו כ-231 מאגרים שמספקים שני שלישים מהמים לחקלאות בישראל. בנינו מאגרים גם בערבה. מאגרי הצבה, עידן ואלפז תורמים תרומה אדירה למשק המים באזור. אנחנו עורכים ניסוי בהשבת מים הזורמים ברחובות הערים באמצעות מתקן טיהור ביולוגי חדשני המכונה ביופילטר. פוטנציאל מי הגשם הזורמים ברחובות הערים של גוש דן נאמד בכ-200 מיליון מ"ק מים בשנה! זו כמות גדולה מאוד של מים.

אבל כל זה לא מספיק. תעלת הימים בהחלט יכולה לשנות את המצב. להתפלת מי ים דרושה כמות אדירה של אנרגיה, אנרגיה שתעלת הימים יכולה לספק. במים האלה נוכל לפתח חקלאות בקנה מידה אדיר, לא רק בערבה אלא בנגב כולו.

אני רואה בחזוני איך המים הופכים את הערבה ואת הר הנגב לאסם התבואה הגדול של ישראל. אני רואה בריכות דגים ופארקים. אני רואה אלפי מתיישבים שהופכים את הנגב לאזור תוסס ופורח. אני רואה איך תעלת הימים מגשימה לא רק את חזונו של בנימין זאב הרצל, אלא גם את חזונו של דוד בן-גוריון. אני רואה בתעלת הימים את מנוע הצמיחה של הנגב במאה ה-21.

הנגב הוא עתודת הקרקעות של ישראל. זה המרחב היחיד שנותר לנו. יצירת תעלת הימים תעניק לאזור ערך מוסף אדיר. היא תוביל לשיפור הדרכים באזור. היא תעניק מקומות עבודה, תשנה את מפת ההתיישבות בנגב וגם תשפר את איכות הסביבה. עם כמויות מים כאלה נוכל להפסיק את שאיבת המים מהבארות. מפלס מי התהום בערבה יעלה; המעיינות הקדמונים, שכיום הם רק נקודות כחולות במפה יחזרו לשפוע וזה בהחלט ייתן דחיפה לשיפור מצבם של הצמחייה ושל חיות הבר. נוכל גם לשפר את מצב הבארות שהתמלחו בגלל שאיבת יתר, ובוודאי שלא נצטרך יותר לשאוב מים מבארות עמוקות, שנחפרו בלית ברירה.

תעלת הימים מתוכננת לעבור בערבה, אזור הגבול של ישראל וממלכת ירדן. האם אתה לא רואה בכך בעיה?

שטנצלר: בדיוק ההיפך. אחד התוצרים שאנחנו מקווים להשיג באמצעות תעלת הימים הוא חיזוק הקשרים עם שכנינו. מהחשמל ומהמים המותפלים ייהנו גם תושבי ממלכת ירדן ותושבי הרשות הפלשתינאית. ירדן שרויה במצוקת מים אדירה. יש שם ברזים

בבתים שרק פעם בשבוע רואים בהם מים. אני מאמין שהמים והחשמל שתספק תעלת הימים לכל תושבי האזור יהיו מנוף אדיר לקידום השלום.

הקמת תעלת הימים היא פרויקט שלהקמתו דרושים משאבים אדירים. האם לא כדאי לייצר סכומים כאלה למטרות אחרות?

**"מהחשמל ומהמים
שיוחפלו בפרויקט
יהנו גם תושבי
ידן והרשות
הפלשתינאית."**

שטנצלר: זו כמובן שאלה שתלויה בעיני המתבונן. אני מתכוון להתבונן בה מנקודת המבט הייחודית של קרן קימת לישראל. קק"ל היא השליח של העם היהודי בישראל. כולנו מתבוננים בדאגה בהתרופפות הקשרים בין יהודי העולם וישראל. יש לכך סיבות רבות. חלק מהן אינן תלויות בנו, אבל גם לנו יש אחריות גדולה למצב הזה. אני מאמין שהעולם היהודי מבקש להזדהות עם ישראל ולהיות שותף בעיצוב גורלה ועתידה, אבל בשנים האחרונות לא מצאנו אתגר משמעותי שילהיב ויסחוף את ידידינו ברחבי העולם. אנחנו לא רואים בכספו של העם היהודי רק אמצעי מימון, אלא אמצעי לחיזוק הקשר בין הקהילות היהודיות לישראל.

אני מאמין שחזון תעלת הימים הוא אתגר סוחף. הגשמת חזונם של אבות הציונות, הפרחת הנגב, ייצור אנרגיה ירוקה, תרומה לשלום עם שכנינו – אין דבר מלהיב מזה. קרן קימת לישראל היא הגוף היחיד שיכול לאחד את העם היהודי כולו. זוהי, בעיני, אחת המשימות החשובות ביותר של דורנו, משימה שאנחנו חייבים לשרשרת הדורות של עמנו.

חממות בערבה

"תעלת הימים" – מנוע הצמיחה של מרחבי הנגב במאה ה־21

מאגר מים של קק"ל בערבה

צבאים ליד עצי שיטה בנגב

"תעלת הימים" – מנוע הצמיחה של מרחבי הנגב במאה ה־21

נאות סמדר